Opgesteld door: Lisette Uiterwijk (kennismakelaar Kennisrotonde)
Vraagsteller: Afdelingsleider en stafmanager onderwijs vo-instelling
Referentie: Kennisrotonde. (2019). In hoeverre kunnen tussenuren in vo en mbo ingezet worden om leerresultaten positief te beïnvloeden? (KR. 685) Den Haag: Kennisrotonde.

26 november 2019

Vraag

In hoeverre kunnen tussenuren in vo en mbo ingezet worden om leerresultaten positief te beïnvloeden?

Kort antwoord

Wanneer tussenuren of andere niet-vakgebonden uren ingezet worden om extra onderwijstijd te genereren is een goede keuze, opbouw en structurering van de leerstof belangrijk. Ook wanneer deze uren benut worden om het zelfgestuurd leren van leerlingen te vergroten, is het belangrijk om dit actief te stimuleren, inspireren en faciliteren. Er is geen onderzoek gevonden naar de wijze waarop tussenuren het beste ingezet kunnen worden voor het bevorderen van leerresultaten.

Toelichting antwoord

Aanleiding

De basis van het maken van een lesrooster is dat docenten, klassen of lokalen niet dubbel geboekt worden. Daarnaast is rekening te houden zaken als specifieke lokaaleigenschappen (zoals een scheikundelokaal of gymzaal) en de beschikbaarheid van docenten op bepaalde dagen of uren in de week. Dit alles maakt dat er in het vo of mbo regelmatig klassen een zogenaamd tussenuur hebben. De vraag is nu of en hoe dergelijke tussenuren ingezet kunnen worden om de leerresultaten te bevorderen.

Geen specifiek onderzoek

Helaas is er geen onderzoek gevonden wat specifiek ingaat op de inzet van tussenuren voor het bevorderen van leerresultaten. Omdat het inzetten van tussenuren in feite betekent dat de hoeveelheid onderwijstijd uitgebreid wordt, wordt hierna eerst ingegaan op waar extra onderwijstijd aan zou moeten voldoen om effectief te zijn. Daarnaast worden enkele voorbeelden aangehaald wat scholen doen met niet vakgebonden uren. Een belangrijk begrip daarbij is het bevorderen van zelfgestuurd leren, waarbij leerlingen verantwoordelijkheid dragen voor het eigen leerproces.

Onderwijstijd

Onderwijstijd wordt door het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap gedefinieerd als "het hele brede scala van leerlingenactiviteiten onder de pedagogisch-didactische verantwoordelijkheid van daartoe bekwaam (onderwijs)personeel, die deel uitmaken van het door de school geplande en voor de leerlingen verplichte onderwijsprogramma" (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2011, p.4).

Wanneer onderwijstijd uitgebreid wordt, bijvoorbeeld door van tussenuren ook onderwijsuren te maken, betekent dit niet automatisch dat de leerresultaten verhogen. Daar is meer kans op wanneer onderwijstijd gevuld wordt met kwalitatief goed onderwijs, zoals een goede keuze, opbouw en structurering van de leerstof. Daarnaast is het essentieel dat de extra leertijd gepaard gaat met een opbrengstgerichte en gestructureerde aanpak (Scheerens, Hendriks, Luyten, & Glas, 2013). Ook wanneer onderwijstijd ingezet wordt om zelfstandigheid van leerlingen te bevorderen is het belangrijk om dit actief te stimuleren, inspireren en faciliteren. Meer informatie hierover is te vinden in het eerder geschreven Kennisrotonde-antwoord: In hoeverre kunnen tieners in gepersonaliseerde leersituaties zelfgestuurd leergedrag laten zien?

Wat doen scholen?

Veel scholen vinden het belangrijk om de zelfstandigheid van leerlingen te bevorderen. Belangrijk daarbij is om als school te definiëren wat daaronder verstaan wordt (Van de Nieuwegiessen, Verlegh-Snel, & Oomes, 2009). Zo kan er onderscheid gemaakt worden tussen zelfstandig werken (de docent bepaalt de inhoud, de leerling voert individueel uit), zelfstandig samenwerken (de docent bepaalt de inhoud, leerling voeren samen uit), zelfstandig leren (de leerling bepaalt de tijd, plaats en duur) en zelfverantwoordelijk leren (de leerling krijgt de verantwoordelijkheid voor het leren) (Simons & Zuylen, 1995; Simons, 1998). De Kennisrotonde beantwoorde eerder diverse vragen over zelfsturing van leerlingen. Hierin wordt onderscheid gemaakt tussen varianten waarbij de sturing van het leren bij de leerlingen wordt gelegd en varianten waarbij de sturing grotendeels bij de docent ligt. Voor effectieve zelfsturing van de leerling kan de leraar instructie geven in de beheersing van cognitieve, metacognitieve en motivationele strategieën. Een samenvatting van de antwoorden over zelfsturing is te vinden op de pagina Zelfsturing.

Daltonuur

In het Daltononderwijs wordt gebruikt gemaakt van het zogenaamde Daltonuur. Het doel van dit uur is het bevorderen van de zelfstandigheid van leerlingen. Leerlingen krijgen diverse taken waaraan gewerkt kan worden tijdens het Daltonuur. Leerlingen plannen de activiteiten zelf, bepalen zelf wanneer ze aan welke taak werken en wanneer ze eventueel de hulp van een docent nodig hebben. Sommige scholen werken met een verplicht inschrijfsysteem voor bijvoorbeeld de onderbouw, of vakgebonden daltonuren voor de examenklassen. Zie ook de eerder beantwoorde kennisrotondevragen: Wat is de invloed van het daltonprincipe 'kwartiertjesrooster' op de taakgerichtheid van leerlingen in het basisonderwijs? En Versterkt het werken met een weektaak de metacognitieve vaardigheden van leerlingen in het basisonderwijs? Hierin komt naar voren dat de taakgerichtheid van basisschoolleerlingen verhoogt wanneer zij meer autonomie krijgen over het leerproces door middel van zelfgestuurd leren. De ondersteuning van de leraar op het gebied van metacognitieve vaardigheden is daarbij cruciaal.

Keuzewerktijd of stempeluren

In de jaren ’90 vond een grote vernieuwing plaats in het VO: de basisvorming, de tweede fase en het studiehuis werden geïntroduceerd. De tweede fase en het studiehuis waren gericht op meer zelfstandigheid van leerlingen. De invoering van keuzewerktijd (KWT) in het rooster volgde (Sol & Stokking, 2008). Op sommige scholen is keuzewerktijd vervangen door ‘stempeluren’. Tijdens deze uren werken leerlingen aan hun huiswerk, soms onder begeleiding van een (vak)docent. Voor ieder volgemaakt uur krijgt de leerling een stempel (Van Dijk, 2013).

Kleinschalig onderzoek naar de invoering en uitvoering van KWT laat zien dat het belangrijk is om de koppeling te leggen tussen KWT en reguliere lessen. De mogelijkheden die reguliere lessen bieden om te differentiëren kunnen daarbij benut worden. Docenten blijken leerlingen tijdens de lessen al een deel van de tijd onder begeleiding zelfstandig te laten werken en leren. Wanneer vaklessen en KWT-uren op elkaar worden afgestemd ontstaat een samenhangende leeromgeving (Sol & Stokking, 2008).

Geraadpleegde bronnen

Sol, Y. & Stokking, K. (2008). *Keuzewerktijd en verandering van leercultuur. Invoering van keuzewerktijduren en effecten op leerlingen en docenten in een school voor voortgezet onderwijs.* Utrecht: Ivlos en Universiteit Utrecht.

Scheerens, J., Hendriks, M., Luyten, H., Sleegers, P., & Glas, C. (2013). *Productive time in education. A Review of the Effectiveness of Teaching Time at School, Homework and Extended Time Outside School Hours.* Enschede: University of Twente.

Simons, P. R. J. (1998). Het verloop van leerprocessen. *Handboek leerlingbegeleiding*, 2151-2151.

Simons, P. R. J., & Zuijlen, J. G. G. (1995). Van zelfstandig werken naar zelf verantwoordelijk leren. *Studiehuisreeks*, *4*, 7-20.

Van de Nieuwegiessen, P., Verlegh-Snel, B., & Oomes, M. (2009). *KWT: zin of onzin?* Universiteit Utrecht, Master’s thesis.

Van Dijk, J. (2013) Passend onderwijs voor de (hoog)begaafde leerling. Universiteit Maastricht, Master’s thesis.

Meer weten?

Kennisrotonde (2019): Bundeling van antwoorden over zelfsturing

Leraar 24: Zelfgestuurd leren

Onderwijssector

voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs

Trefwoorden

Tussenuur, zelfstandig werken, zelfsturing, zelfgestuurd leren, onderwijstijd